

because it is fulfilled by concepts, conceptual metaphors, signs and symbols in the transformative and the transformed.

Key words: the causer, cognitive and semiotic model of metamorphosis, metamorphosis, the predicates of metamorphosis, pseudomorphosis, quasimorphosis, the transformative, the transformed.

Оксана Москвичева

ВАРИАТИВНЫЕ МОДЕЛИ МЕТАМОРФОЗЫ В АНГЛИЙСКИХ ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ XIX-XX ВЕКОВ

В статье доказано, что метаморфоза является тропеичной синтактико-стилистической фигурой. Лингво-семиотическая модель метаморфозы экспликована в поэтических текстах превращающим, преобразованным, предикатами превращения и каузатором. Установлено, что разработанная модель метаморфозы приобретает вариативности в английских поэтических текстах XIX-XX веков. Лингво-семиотическая модель метаморфозы, кроме собственной трансформации, является глубинной структурой, способной быть наполненной концептами, концептуальными метафорами, реконструированными в превращающем и преобразованном, а также знаками и символами в указанных элементах метаморфозы.

Ключевые слова: каузатор, квазиморфоза, когнитивно-семиотическая модель метаморфозы, метаморфоза, превращающее, преобразованное, предикаты превращения, псевдоморфоза.

УДК 811.161.2

Іван Немченко
(Херсон)

МОВА І СТИЛЬ ПІСЕННОЇ ЛІРИКИ АНДРІЯ ЛЕГОТА

У статті розглянуто мовні та стильові особливості пісенної лірики українського поета з Великобританії Андрія Легота. Літературна спадщина співця багата й розмаїта, адже він написав понад тисячу оригінальних ліричних текстів, здебільшого заснованих на пісенних витоках та засобах виразності. Акцентовано увагу на жанрові різновиди пісенної лірики Андрія Легота. Простежено зв'язки між літературними текстами співця та українською фольклорною стихією. Досліджено мовні та стильові прикмети пародій Андрія Легота на відомі радянські пісні.

Ключові слова: мовні особливості, синоніми, антоніми, стиль, образність, стилістичні фігури, інверсія, тавтологія, пісня, рефрен, пародіювання, Андрій Легіт.

Андрій Тодосійович Ворушило-Легіт (1916-2004) – широко знаний у діаспорі та материковій Україні поет, публіцист, літературознавець, перекладач, педагог. Більше півстоліття випало письменникові прожити в Англії. Його закордонні ліричні книжки «За дротами» (1958), «Чим серце билось» (1974), «Вибрані поезії» (1990), як і збірки, що видані в Києві у часи незалежності – «Калинові шуми» (1994) та «Відлуння душі» (2004), сповнені синівської любові до рідної землі, глибокої стурбованості за її долю. Частина літературної спадщини письменника залишається неопублікованою й зберігається в архівах.

Життєвий шлях і творчий доробок Андрія Легота досліджували в різні періоди І. Багрянний, О. Беркут, Людмила Бистрова-Дробот, В. Біляєв, Тетяна Бондаренко, О. Бравада, М. Вірний (Французенко), М. Волков, Юлія Гусева, Д. Донцов, Г. Зленко, М. Ілляш, І. Качуровський, Ольга Керзюк, Зоя Кучерява, В. Метелиця, А. Михайленко, В. Поліщук, Т. Салига, Олена Семенова, М. Сингаївський, Людмила Скирда, Яр Славутич, І. Трач, О. Мануйкін, Любов Нечволод, Ганна Черінь, М. Щербак та інші автори, а проте

чимало аспектів у літературній діяльності співця й сьогодні лишаються недостатньо висвітленими.

Метою нашої статті є відстеження мовно-стильових особливостей пісенної лірики Андрія Легота. Ця частина спадщини митця досить об'ємна та розмаїта. Вона потребує прискіпливої уваги.

Характерною рисою стилю поезії Андрія Легота є її пісенна основа, закоріненість у ґрунт фольклору та світової романсової лірики. Співочий лад простежуємо в кожній збірці митця. І це цілком закономірно, адже змалечку в долю поета увійшла пісенна стихія. У своїх “Спогадах” Андрій Легіт констатує: *“Найдавніші часи, що їх ледь-ледь досягає моя пам'ять, це часи незалежності України. Пригадую, як у нашій хаті квартирували вояки з тризубами на кашкетах. Усі вони розмовляли нашою мовою, в час маршування співали рідних пісень, як “Ой, на горі та жєнці жнуть”, “Розпрягайте, хлопці, коні”, “Ой, видно село” й інших”* [6, с. 1398]. Чи не звідти, з перших дитячих вражень про співану поезію у виконанні (а часто й за авторства) патріотично налаштованих стрільців-українців – і витоки пісенних уподобань та експериментів письменника.

Образ пісні наскрізний у творчості Андрія Легота. Уже в назвах багатьох віршів автор згадує про цей жанр, що є супутником людини і в хвилі радості, і в миттєвості смутку. Це зокрема поезії *“Буває образ, наче пісня вічна...”, “Де весен відлуння? Де літа пісні?...”, “Нєскінчена пісня”, “Пісня від саксофони”, “Серцю без пісні, як птиці без крил...”, «Пісні» (“Аж двісті тисяч склав пісень народ...”), “Тарасова пісня”, «Пісня» (“Де в ланах золотої пшениці...”), «Пісня про незнаного вояка», «Пісні кобзаря», «Пісня про Україну», «Народження пісні», «Пісня» (“Над полями дим, над полями дим...”), «Пісні» (“Не звучання чужої рапсодії...”).*

Знаменно, що у своїх творах автор часто послуговується пісенною атрибутикою: *“Треба пісню свою доспівати”* [1, с. 132]; *“Пісне моя коліскова, / Страдницька мово моя”* [1, с. 185]; *“Як трунок іскристий, я п'ю / Пісні ці, пропечені гнівом”* [1, с. 185]; *“Пісня – ясна блакить”* [1, с. 191]; *“З піснею легше жити / Доли приймать удари, / Мріять про рай земний, / Падають, вставать і йти”* [1, с. 191]; *“Душа піснями зацвіла”* [1, с. 204]; *“Пісня серце будить, / Серце – світлий чин, / З піснею до чуда, / Соняшних вершин!”* [4, с. 77]; *“Стільки років під небом чужим, / Лиш піснями й надією жив, / Та суворої дійсності лід / Заморозив пісень буйноцвіт”* [4, с. 94]; *“Гасне пісня моя недоспівана / По тернах чужини”* [5, с. 65]; *“Я у пісні просив порятунку: / Пісне, голос всесильний є твій”* [5, с. 76]; *“Та і пісня прийшла не бадьора, / В ній півтонів бемолі гули / Про розстріляне наше учора, / Про майбутнє в тумані хули”* [5, с. 76-77]. У творі “Бажання” ліричний герой уявляє себе сквородинцем: *“Ловив би світ – умів би не кориться, / Псалом співав би сонцю, квітам, птицям / І почувався б духом молодим”* [1, с. 173]. У поезії «Мазєпа» мінорно звучить «скорбний вигнання пеан». Герой “Нєскінченої пісні” мав талант і далекосяжні творчі плани, бо *“родився для співу, молитви і тиши”*, але натомість отримав *“могилу й хреста”*. У вірші “Дощ”, поетизуючи *“дзвінку мелодію”* поля, Андрій Легіт висловлює побажання до нього: *“щоб голосніше грали гимн весни / Твоїх органів молитовні струни”* [1, с. 170]. Кохану дівчину ліричний герой жадає зустріти радісною піснею-веснянкою (*“Прозорий день і озера вода...”*). У вірші «Неба лице без маски», споглядання того, як *“линуть у вальсі хвилі, / Бризу солодкі пеани”*, не може не надихнути залюблених у море на творчість: *“Глянь – і складеться казка, / Глянь – і народиться пісня”* [1, с. 211]. Автор стверджує, що *“кохання, піснями оспіване, / Є дарунком землі і небес”* [2, с. 204]. Зрештою, поет бажає *“і на смертному ложі співати / Україні та сонцю псалом”* [4, с. 85]. Хоча в останні роки життя він визнає, як-от у вірші “Старість”: *“Запала в душу тиша гробова, / І бідне серце більше не співа”* [2, с. 228]; *“Колись писав і марші бойові, / Тепер ношу лиш морок в голові. / Згасає пам'ять, мовчазний, як пень, / Не до пісень мені, не до пісень”* [2, с. 228].

Серед ліричних модифікацій у доробку Андрія Легота репрезентовано насамперед пісню: «Батьківщина», «Пісня» («Над полями дим, над полями дим...»), «Дівчині», «Пісня» («Де в ланах золотої пшениці...»), «За вікном», «Тарасова пісня», «Не журися», «Пісня про

Україну», «У бору», «Знову осінь», «Калина», «Пісня про незнамого вояка», «На хвилях дум», «Ячать лебеді», «Ой піду я», «Вечори над Россю» та ін. Нерідко звертається поет і до романсу: «Тебе нема», «Листопад» («У країні моїй листопад...»), «Н. Б.» («Чому стежини наші не зійшлися...»), «Я знаю», «Не забудь», «Перший поцілунок», «Клоняться алеї...» тощо. Він пропонує чарівливі зразки задушевної баркароли з традиційною для неї мальовничістю – «На човні» («Вмивсь дощем, веселкою сповився...»), «Щедро місяця сяйво лилося...», «На ставку», «На човні» («Літній вечір зірками дзвенів...») і сповнені патетики високопатріотичні баладні пісні «У Карпатах», «Мазепа», «Смерть друга», «Рій героїв», «Хустина», «Розлучені серця». Для жанрових уподобань Андрія Легота належать і гімн («Гімн гідності»), і дума («Дума»), і молитва («Молитва»). Він експериментує у формі пісні-пародії («На цілину»), пісні-сатири («За Горбачова і Лігачова»), виступає як автор щемливої пісні-реквієму «Похорон неньки» й пісні-жарту «Віра», що будується на каламбурі. А ще в спадщині поета знаходимо грайливі дитячі пісеньки «В другій клясі є вчениця...», «Кицька Мицька». А поряд закличні мажорні марші («Відкриймо серця», «Не дрімаймо», «Встань!») та викривальні політичні співи та співомовки («Імперія», «Ванька», «Як то сталося?», «Миротворці», «Блеф» та ін.).

Для цілої низки своїх поезій Андрій Легіт добирає пісенні епіграфи, які визначають і жанрову специфіку тексту: «Не забудь», «Н. Б.» («Чому стежини наші не зійшлися...»), «Віра», «Перестройка», «Як то сталося?», «Гуркоче потяг, гуркоче...» тощо. Так, останній із названих віршів є романсом і має проясень, узятий із сосюринського шедевр у «Коли потяг у даль загуркоче».

А поезія «Віра», присвячена письменниці Вірі Ворскло, відкривається епіграфом – пісенною аплікацією з «Наталки Полтавки» І. Котляревського: «Ворскло річка невеличка, / Тече здавна, дуже славна» [2, с. 82], видозміненою графічно, порівняно з оригіналом (замість чотирьох – два рядки). Обігруючи у вірші співзвуччя в назві ріки та в літературному найменуванні поетеси, Андрій Легіт у жартівливій формі висловлює своє захоплення талантом адресатки: «Ворскло річка здавна знана, / Віра панна бездоганна / І душею, і хореем, / І поставою своєю»; «Веселись під сонцем, Ворскло, / Віра росла, вже доросла. / Признаюся щиро, сміло: / Я люблю, як Ворсклу, Віру» [2, с. 82]. І хоча автор натякає в тексті на хорейну майстерність Віри Ворскло і цю тенденцію прагне зберегти в своїх ліричних рядках, а проте очевидною є фольклорна основа, що єднає твір Андрія Легота й пісню з драми І. Котляревського – ритмічний малюнок українського козачка (чи шумки, або чабарашки).

Коломийка Андрія Легота «Як то сталося?» розвінчує міф про «рай комуністичний», де «злидні вічні», «голод на порозі». Убивчо звучать пісенні рядки про більшовицькі злочини: «У дорослих пухкі стопи, / Вбив мільйони Сталін, / Від Америки й Європи / На сто літ відстали» [2, с. 164]. Сатиричний твір Андрія Легота спростовує підсолоджено-брехливі кліше, якими пересипані розтиражовані радянські коломийки про селянське чи робітничє щастя за соціалізму («Не мали ми щастя-долі, не мали, не мали, / Доки разом до колгоспу ми ся не з'єднали», «В полонині на калині соловей співає, / А хто робить у колгоспі, той ся добре має» тощо). Пародіюючи подібні псевдонародні тексти, писані вочевидь на замовлення компартійних чиновників від культури, поет орієнтується на справді фольклорні набутки, в яких традиційно перепадало й більшовицьким вождям і їх посіпакам за нищення України.

Співцеві притаманні поезії, що вибудовуються десь на межі між піснею-полемікою й піснею-пародією. Вірш Андрія Легота «Батьківщина» був написаний як своєрідна відповідь на ідеологічно витриману (тобто лаковано-лицемірну), а відтак популярну російську радянську пісню І. Дунаєвського та В. Лебедева-Кумача «Широка страна моя родная» з її відомим українським варіантом «Батьківщино ти моя безкрая». Поет-емігрант вважає своєю вітчизною не сталінську імперію, а українські етнічні терени «від Сяну до Кубані, / Від Карпат аж до Кавказьких гір». Це багатуща й щедра земля, що тече «молоком і медом», а відтак її гаразди здавна приваблюють ненажерливих загарбників («за це йшли бої гримучі», «не раз палала ти в огні»). Дотримуючись ритмічного поля радянського шлягера, відомого

цинічним твердженням, що аж ніяк не відповідало сталінській дійсності («Я другою такою країною не знаю, / Где так вольно дышит человек» [7, с. 3], або ж «С каждым днем все радостнее жить» [7, с. 4]), Андрій Легіт вкладає в нього протилежний зміст і оспівує не СРСР (бо то країна-тюрма), а рідну Україну (не збільшовичено-сплюндровану, а віртуально незалежну й життєспроможну): «Батьківщино ти моя безкрая, – / Степ безмежний, небо голубе. / Я такого серця ще не знаю, Щоб любить не вмiло ще тебе. // Чорне море і Дніпро широкий, / Луг зелений, гори і ліси, / Не одно у світі заздре око / До такої Божої краси» [4, с. 7]. Поет сповнений гордості за земляків-подвижників, вірить у відродження української державності, адже народ-хлібороб, народ-миролюбець у разі потреби стає вояком проти «диких орд». Відповідна кольористика («степ безмежний», де «золоті хвилюються жита», «небо голубе», «блакить на сонці розцвіта») творить в уяві барви українського національного прапора, який повинен майорити над рідною землею, позамість червоного як символу московсько-більшовицької окупації.

Пародійний характер має й поезія «Перестройка», епіграф до якої, взятий з комуністичного «Інтернаціоналу», мав би налаштувати адресата на вірне служіння більшовицькій ідеології. Але автор натомість розвінчує тих, хто йшов «Іллічевим кроком», хто реалізував ленінські настанови «аж сімдесят пекельних років». Адже брехливі кремлівські експериментатори, зокрема й для українців, «мір новий» кров'ю будували / Без хліба, кулешу та сала» [4, с. 111]. Тож і вигадану Москвою «перестройку» Андрій Легіт зустрічає з настороженістю й недовірою, вважає її черговою імперіалістичною інтригою більшовиків у грандіозному масштабі з убивчою метою, щоб жахітлива новітня «тройка» комунізму прокотилась «Землею, Місяцем і Марсом», а тим часом «люди не пили, не їли, / Забули мову, край, Месію / І тільки славили Росію» [4, с. 111].

У сатиричному пісенному творі «Імперія», поданому за схемою народного чотирнадцятискладника (8+6), автор проводить паралель між давньою та сучасною Росією, вся історія якої – це «агресія небачена, / Розбій, вогні повстань», «підбій народів, рас» [4, с. 89]. У мерзенних ділах своїх спадкоємців живуть Іван Лютий і Петро Перший, а поряд із ними Валуєв, Сталін, Берія... Риторично звучать фінальні питання твору, в яких виносяться присуд напівбайдужій та очікувальній позиції держав Заходу, поблажливість яких не раз розв'язувала руки російським загарбникам: «Афганськими світанками / Чи світ ще не прозрів?!», «Чи вільний світ прокинеться / Й відважиться на чин?», «Чи у Москви помійниці / Судивсь йому загин?» [4, с. 90].

Подібний характер має й співомовка поета «Ванька» – сатира на більшовицьку імперію, мелодійно оформлена за зразком народного тринадцятискладника (8+5). Пародіюючи класиків марксизму з їх одкровеннями та пророцтвами («Привид бродить по Європі – привид комунізму») та П. Тичину («Ходить Фауст по Європі»), Андрій Легіт звертається до узагальненого образу москвича як підкорювача світу. Це колись «був же Ванька, був же встанька, / Лапотник, мужик», а тепер це планетарний монстр, який бажає всю ойкумену підпорядкувати собі. Не просто «ходить Ванька по Європі / В фракці, в галіфе» – він фатально переінакшує цивілізований світ. Йому все до снаги: «вміє вороном літати», «лисом пада ниць», «викрадає він у НАТО / Стоси таємниць», «змієм в щілину прослизне», сіє «скрізь мікроби більшовизму». Тому фінал співомовки звучить мобілізуюче як дзвін на сполох: «Вільний світе, це не байка, / Годі спати, – встань! / Виганяй у шию Ваньку / У Москву, в Рязань» [2, с. 102].

Зовсім інше забарвлення мають інтимні пісенні тексти Андрія Легота. У вишуканому романсі «Листопад» автором відтворюються щемливі почуття закоханого юнака, що лине серцем і думками з чужини в Україну, до своєї милої, хоча знає, що їм не доведеться зустрітись і бути щасливими: «У країні моїй листопад / Над ланами лютує вітрами. / Чи і нині виходиш у сад / Ти чекає мене вечорами? // Не лунає там спів солов'я, / Як тоді золотою весною, / Чи і нині, голубко моя, / Ти вдаєшся у тугу за мною?» [3, с. 62]. Поезія пересипана гнітючими мікрообразами на позначення суму та розпачу («в печалі й журбі / Гей, голосять сумні верболози», «втираєш собі / Ти хустиною білою сльози»), палкими

зверненнями героя до любові з проханням забути про нього й заспокоїти своє зболіле серце («не ридай, бо зів'яне краса», «не журися, дівчино, – не треба»). Контрастні образи осені (листопаду) й весни загострюють і поглиблюють настрій рокованості, незворотності лихої долі, що переслідує молоду пару й унеможливило єднання двох люблячих сердець.

У зразках пісенної лірики Андрія Легота рясно простежуємо синоніміку як свідчення багатства рідної мови: “*Минає усе, відцвіта*” [1, с. 168]; “*Не питай про любов і кохання*” [1, с. 170], “*Без радості, без втіхи, без привіту / Проїшла весна*” [1, с. 171]; “*Любим і шануймо цю пісню, брати, / Й за дротом колючим, в неволі*” [3, с. 26]; “*Як дівчина вірша прочитає, / Заридас і гірко заплаче*” [3, с. 50]. Закоханий у народну творчість автор нерідко звертається до синонімічних повторів фольклорного типу: “*Ти гукаєш-кличеш: “Доле, де ти, доле!”*” [3, с. 85]; “*Ти голосиш-плачеш: “Гаю, любий гаю!”*” [3, с. 85]; “*Ти говориш-кажеш: “Горе, сину, горе...”*” [3, с. 85]; “*Ти благуєш-просиш: “Сину, рідний сину...”*” [3, с. 85]. Ще частіше зустрічаємо в текстах Андрія Легота антонімічні пари: “*Чи жити, чи не жити?*” [1, с. 124]; “*Розійшлися тоді їх дороги / І зійшлися... за двадцять п'ять літ*” [1, с. 168]; “*А найперші обійми й останні / Найдорожчими стали за всі*” [1, с. 168]; “*...Батьків старих, дівчину молоду*” [1, с. 171]; “*Земле рідна, яка ти багата, / Земле рідна, яка ти убога*” [1, с. 193]; “*Земле рідна, яка ти могутня, / Земле рідна, яка ти безсила*” [1, с. 193]; “*Приходять – відходять роки*” [1, с. 200]; “*Де буднів і свят є межа?*” [1, с. 208]; “*Палке серце правди неправда бере / В долоню холодну залізу*” [1, с. 209]; “*Чому цю радість смуток обніма?*” [3, с. 60]; “*Я сумую тут, а ти десь там*” [3, с. 67]; “*Я сумую удень і вночі*” [3, с. 74]; “*В борні за наше бути чи не бути*” [3, с. 78]; “*Тиша будить бурю*” [4, с. 77]; “*Дійсність строката, чи сон?*” [4, с. 78]; “*Для юних – дні короткі, довгі роки*” [4, с. 100]; “*Чи є соняшна днина, чи стужа*” [4, с. 127]. Часом це каскади таких елементів, контрастність яких додає тексту особливого драматизму: “*Є каяття, немає вороття, / Хоч блей ягням, хоч вовком вий над світом*” [1, с. 171]; “*Народжуються й умирають люди / На волі, в рабстві, в щасті, у нужді*” [1, с. 201].

Для пісенної лірики Андрія Легота характерні численні повтори, що сприяють мелодійності та виразності поетичних рядків, створюють ефект картинності чи психологічної напруги: “*Не забудь, не забудь / Ти русалочки в синім вінку / І, немов первоцвіт, / Юних днів, мрійних днів, ясних днів*” [2, с. 79]; “*На зорі, на зорі юних літ / Голубиним крилом зашуміла / Нам дорога в життя біла-біла*” [4, с. 23]; “*Над полями дим, над полями дим, / І далекі встають заграви, / Хоч на мить прийди, хоч на мить прийди / З піль кривавих чужої слави*” [4, с. 56]; “*Серце, серце, озвися ти словом, / Озовись хоч на хвилечку ти*” [4, с. 127].

Автор послуговується обрамленням у рядках, строфах і цілих творах. Найчастіше це рядкове кільце (“*Над ланами гуси, над ланами*” [1, с. 68]; “*Сплять плеса осяйні, на сонці сплять*” [1, с. 169]; “*Лети, моя думо, лети*” [1, с. 207]; «*Відгрімів буревій, відгрімів*» [2, с. 60]; «*Дощі, березневі дощі*» [2, с. 150]; «*Дзвени, рідна мово, дзвени!*» [2, с. 204]; “*Співай, мій народе, співай!*” [2, с. 204]; «*На зорі юних днів, на зорі*» [4, с. 105]). Або ж обрамляється визначеним словом ціла лірична фраза: “*Світи, як зірка промениста, / В блакитнім спомині світи!*” [1, с. 91]; “*Краса – не чужинна палата, / Шкрябач, що на душі звиса, / А рідна похилена хата / В вишневім садочку – краса*” [4, с. 31] чи точно віддзеркалюється: “*Ти і я, я і ти*” [1, с. 74]; “*Живе і мертве, мертве і живе*” [1, с. 102]; “*Мрії бувають різні. // Різні бувають мрії*” [1, с. 214]; “*Молись і думай, думай і молись*” [2, с. 66]. Строфічне кільце додає творам співця особливої стрункості й виразності, чіткості в донесенні авторської думки:

*Моя поезія – не ніжність без оман,
Не спів безжурний, не добі пеан,
А духу медитації й рефлексії –
Моя поезія* [4, с. 126].

Завдяки такому прийому строфи набувають автономності, смислової завершеності й можуть сприйматися як окремі твори-мініатюри на певну тему.

А сповнена драматизму поезія “Я не поліг в незлічених боях...” уся обрамляється цілком тотожними ліричними фразами:

*Я не поліг в незлічених боях,
І вороном не взятий серед ночі,
Нещадно занесла у світ за очі,
Мене війни вогненна течія.*

*Та шашель туги серце й мозок точить,
Вже стільки літ квилить душа моя...*

*Я не поліг в незлічених боях,
І вороном не взятий серед ночі* [2, с. 230].

У вірші “Тебе нема” кільце в окремих строфах поєднується з анафорою, витворюючи віртуозний ритмічний малюнок: “*Тебе нема, о мій єдиний цвіте, / Тебе нема...*” [3, с. 60]. Водночас фатальна констатація відсутності милої фіксується у цій поезії й строфічною епіфорою, котра виконує функцію пісенного рефрену-приспіву.

Ритмічну картину віршів Андрія Легота традиційно увиразнюють внутрішні рими. Найчастіше це суголосся суміжних і близько розташованих слів або ж римування піввірша з кінцем рядка (“*З гречок спивати ніжні аромати*” [1, с. 135]; “*Доволі сваволі*” [1, с. 145]; “*Де слава, держава?*” [1, с. 145]; “*Де я піду, спокою не знайду*” [1, с. 171]; “*Щохвилини зміни у світі*” [2, с. 30]; “*О люба дитино, коханий наш сину*” [2, с. 63]; «*Відлетіло літо без привіту*» [2, с. 63]; «*Вітровієм листопад завіє*» [2, с. 63]; “*Хамище в галіфіці*” [2, с. 111]; «*Літа-літа, скорботна суєта*» [2, с. 207]; “*Брехня в етері й на папері*” [2, с. 207]; “*Діти-діти, як вам душі нагріти*” [4, с. 93]; “*Навік засни, злочинцю без вини*” [4, с. 105]; “*Зоря надії не зоріє*” [4, с. 126]). За допомогою такого прийому поет досягає гармонійності й досконалості ліричного малюнка, або ж сатиричної гостроти. Наприклад, у такому фрагменті внутрішні рими додають як милозвучності тексту, так і стереоефектів у передачі краси рідної природи:

*На сінокоси спали теплі роси,
Сховалось сонце, легіт повівав,
Ишла над Россю у вінку з колосся
Граційним кроком квітка польова* [1, с. 102].

Часом це внутрішні тавтологічні рими: “*І ти – не ти, І я – не я*” [1, с. 147]; “*І в природі туман, і на серці туман, / І в природі корчі, і на серці корчі*” [3, с. 74]. Нерідко поет із метою надати тексту мелодійності поєднує суголосся піввіршів з кінцями суміжних рядків: “*Щорік, щодва і часу тетива, / Все глибше душу смутком прошива*” [4, с. 79]; “*Кру-кру, кру-кру, – у чужині помру*”... / *Оставлю тут лиш духу дитвору* [4, с. 79].

Автор часто вдається до градації (“вируй же, нуртуй, клетоти” [1, с. 200]; “і молитись, і плакати, і мліть” [1, с. 216]; “без родини, без хати, без долі” [3, с. 51]; «не ридай, не журися, не жди» [3, с. 62]; “не питай, не рази, не ріж!” [5, с. 55]. Численні тавтології натякають на близькість лірики поета до народнопісенної стихії: “на чужині чужій” [1, с. 70]; “магнетить магнетом” [1, с. 109]; “вік вікувати” [1, с. 132]; “боллю вітчизни болів” [1, с. 174]; “тримають громи” [1, с. 178]; “сонцем сонце буде” [1, с. 201]; “зоря не зоріє” [1, с. 207]; “свердлили свердлами” [3, с. 80].

Для підсилення виразності та експресії, милозвучності й мелодійності тексту автор використовує інверсовану мову. Такі відхилення від нормативних норм досить природні й органічні. Наприклад, у романсі “Не забудь” інверсії виконують і експресивну, й евфонічну функції: “*Не забудь, не забудь, / Чим душа молода зацвіла*” [2, с. 79]; “*Не забудь, не забудь / Солов’їних гаїв і лугів / На чужині чужій*” [2, с. 79].

Вишуканими й мальовничими є риторичні звертання Андрія Легота: “*О рідні вітри з над Дніпра, загудіть*” [1, с. 169]; “*О ясен місяцю, небесний князю*” [1, с. 195]; риторичні питання: “*Де ж травня веселого чари?!*” [1, с. 69]; “*Де весен відлуння? Де літа пісні?*” [1, с. 169]; “*О де ти, сонце юне?*” [1, с. 171]; “*Весно-весно, чи з собою чесна?*” [1, с. 204];

риторичні вигуки: “*Вітру, вітру, священного вітру!*” [1, с. 193]; “*Сонця, сонця, голубих фіялок, / Солов’їних арій голосних!*” [1, с. 204].

Розмаїту симфонію природи письменник передає через цілі разки звуконаслідувань: “*Тільки крики зловісної птиці / В ніч глуху на могилі: – Пу-гу!*” [1, с. 78]; “*Зозуля сизопера: / – Ку-ку, ку-ку, ку-ку!*” [1, с. 80]; “*З-за рогу жук рогатий: / “Гу-гу, гу-гу, гу-гу!”*” [1, с. 80]; “*У копанці десь жаба: / “Квак-квак, квак-квак, квак-квак!”*” [1, с. 80]; “*А соловей на вишні: / “Тьох-тьох, тьох-тьох, тьох-тьох!”*” [1, с. 80]; “*..Вмилися срібні тополі / Й помолились за знаних: “Шу-шу”*” [1, с. 87]; “*Кру-кру-кру*”, – прощання журавлине” [4, с. 87]. Як правило, такі акустичні мікрообрази автор поєднує з візуальними рядами.

Жартівливу народну пісню нагадує поезія Андрія Легота “У лузі”, стилізована під фольклор. Приховані від інших стосунки двох закоханих, гра в загадку, відповідний антураж – кладка через річку, лугові трави як свідок побачень, і – зрештою щаслива усмішка милої – все це передано легко і віртуозно. Відповідно дібрано і мелодійний малюнок. Перший куплет пісні має схему (6+6)+(7+6)+(6+3).

*Ти і я, я і ти,
Через річку – кладка,
Тільки кладку перейти...
Відгадай загадку:
– Будем лугом іти
Я і ти... [1, с. 74].*

Другий куплет пісні трохи видозмінений: (6+6)+(6+6)+(6+3);

*Я і ти, ти і я,
Посідали в травах,
Я сказав: “Будь моя”, –
Глянула ласкаво.
Личко щастям сія,
Ти і я... [1, с. 74].*

Леготова жартівлива пісня «Замиріння» стилізована в дусі народних ліричних перлин, побудованих за схемою тринадцятискладника (7+6)+(7+6):

*Ти двері відчинила,
Дихнув вітрець, пільма...
“Це та нечиста сила
Явилась і нема” [1, с. 80].*

Ритмічна організація цього твору Андрія Легота тотожна, наприклад, відомій фольклорній пісні “Із сиром пироги” з відповідною структурою: 13+13.

Поетова сатирична “Пісня від саксофони” складається з коротеньких чотирирядкових куплетів двох варіацій 4+4+4+4 і 3+5+3+5, які чергуються: “*Де при владі / Комуністи, / Там громаді / Не до твісту. // Не лама / Кісток у твісті, / Бо нема / Ні пить, ні їсти*” [1, с. 161]. Кожна пара Леготових строф у цій пісні ритмікою нагадує фольклорний куплет зі схемою шістнадцятискладника: 8+8+8+8 (відповідає народному козачку, шумці або чабарашці). Наприклад:

*Сідлай, хлопче, вороного,
А собі бери другого
Та поїдем погуляєм,
У сусіда побуваєм! [8, с. 153].*

Вірш Андрія Легота “Піккаділлі” побудований за схемою фольклорного тринадцятискладника (8+5)+(8+5):

*З бару музика платівки:
Ча-ча-ча, ля-ля, –
Під театром сольо скрипки –
Серце скрипаля [1, с. 175].*

Порівняймо з куплетом народної пісні “Копав, копав криниченьку”:

А вже з тої криниченьки (8)

Орли воду п'ють... (5)

А вже мою дівчиноньку (8)

До шлюбу ведуть (5) [8, с. 63].

Знаменно, що й у світовій літературі Андрій Легіт часто відбирав для перекладів пісенні тексти. Його приваблювали і зміст, і мовно-стильова палітра, і мелодика ліричного оригіналу. Такими є Леготові переклади українською мовою, здійснені з англійської («Що діять дівчині?», «Було», «Повернення солдата» Р. Бернса, «Вечірня пісня» В. Блейка, «Ніч має тисячі очей» Ф.Будилена, «Бажання» Р.-Д. Кіплінга, «З ірландських мелодій» Т. Мура), німецької («Сплять гірські вершини...», «Життя, бадьорість, супокій...» Й. В. Гете, «Ти в житті була моєю... Н. Ленау), польської («А хто ж, хто сосонку...», «Доля наша» М. Конопницької), білоруської («Доріг у світі є багато...» П. Бровки, «Щоб я мала...» К. Буйло, «Як же вітер з України...» Янки Купали, «Не шукайте, не благайте...», «Селянська доля» Якуба Коласа), російської («І нудно, і сумно...» М. Лермонтова) тощо. Наприклад, у перекладі з Р. Бернса («Було»), здійсненому 1989 року, Андрій Легіт прагне дотримуватися мелодійної організації оригіналу, дбає про чіткість внутрішніх рим:

*О, де ж, **спитай**, той тишиний **рай**?*

*Став мертвим **гай** густий,*

*Та знов в наш **край** прилине **май**,*

І зашумлять листки [2, с. 236].

Мовно-стильова організація пісенної лірики Андрія Легота засвідчує як плідність контактів співця з народнопоетичною стихією, так і безперечні його успіхи в царині авторських експериментів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Легіт Андрій. Вибрані поезії / Андрій Легіт. – Лондон, 1990. – 232 с.
2. Легіт Андрій. Відлуння душі: збірка поезій / Андрій Легіт. – К.: Основа, 2004. – 295 с.
3. Легіт Андрій. За дротами: перша збірка поезій: 1945-1948 / Андрій Легіт. – Новий Ульм – Лондон, 1958. – 96 с.
4. Легіт Андрій. Калинові шуми: вибрані поезії: 1945-1993 / Андрій Легіт. – К.: Укр. письменник; Вир, 1994. – 134 с.
5. Легіт Андрій. Чим серце билось / Андрій Легіт. – Лондон, 1974. – 98 с.
6. Легіт-Ворушило Андрій. Спогади / Андрій Легіт-Ворушило // Визвольний шлях. – 1999. – № 11. – С.1395-1408.
7. Песенник / ред. А. А. Абрамов. – М.: Воениздат, 1985. – 256 с.
8. Терен, мати, коло хати: українські народні ліричні та жартівливі пісні: пісенник. – Вид. 2-ге. – К.: Музична Україна, 1986. – 175 с.

Ivan Nemchenko

LANGUAGE AND STYLE FEATURES OF LYRICAL WORKS OF ANDRIY LEGIT

The article focuses on the linguistic and stylistic peculiarities of lyrical works of Andriy Legit, Ukrainian poet from Great Britain. The literary heritage of this writer is very rich and various. He wrote about thousand original lyrical texts based on song sources and expressive means. The article represents the genre modifications of Andriy Legit's song lyrics. The great attention is paid to the contacts of writer's texts and Ukrainian folklore. The article is also devoted to the analysis of the linguistic and stylistic peculiarities of Andriy Legit's parody on the soviet songs.

Key words: language features, synonyms, antonyms, style, imagery, stylistic figures, inversion, reiteration, a tautology, refrain, parodying, Andriy Legit.

Иван Немченко

ЯЗЫК И СТИЛЬ ПЕСЕННОЙ ЛИРИКИ АНДРИЯ ЛЕГОТА

В статье исследуются речевые и стилевые особенности песенной лирики украинского поэта из Великобритании Андрия Легота. Литературное наследие писателя богато и

разнообразно, ему принадлежит свыше тысячи оригинальных стихотворных текстов, основанных преимущественно на песенных истоках и выразительных средствах. В статье обращается внимание на жанровые разновидности песенной лирики Андрия Легота. Прослеживаются тесные связи между литературными текстами писателя и украинской фольклорной стихией. Статья также посвящена языковым и стилевым чертам пародий Андрия Легота на советские песни.

Ключевые слова: речевые особенности, синонимы, антонимы, стиль, образность, стилистические фигуры, инверсия, повторы, тавтология, рефрен, пародирование, Андрий Легит.

УДК 811.161.2

Галина Немченко
(Херсон)

МОВНІ ТА СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІРИКИ НАТАЛІ ЛІВИЦЬКОЇ-ХОЛОДНОЇ ТА ІВАНА КИРИЗЮКА

У статті досліджуються мовні та стильові прикмети ліричних творів Наталі Лівницької-Холодної та Івана Киризьюка як характерних представників української поезії в зарубіжжі (Польща та Канада). Простежується майстерність авторів у використанні багатючих джерел української мови. У розвідці приділяється увага лексичним засобам, тропам, стилістичним фігурам у їх віршах громадянського, філософського, інтимного звучання. Висвітлюються особливості мовного світу двох поетів, специфіка художнього відтворення в їх ліриці ментальності українців.

Ключові слова: *Наталя Лівницька-Холодна, Іван Киризьюк, поезія української діаспори, мова твору, лексичні засоби, тропи, стилістичні фігури, повтори.*

Українські письменники Наталя Лівницька-Холодна (1902-2005) та Іван Киризьюк (нар. 1949) – яскраві представники літератури діаспори. Для їхнього доробку характерні філософські, громадянські, ностальгійні, інтимні мотиви. Обом авторам притаманне тонке суб'єктивне відчуття навколишнього світу, природне розуміння особливостей ментальності українців, мислення вишуканими образами, неабияке багатство мовної палітри.

Творчість Н. Лівницької-Холодної досліджувалась Б. Бойчуком, М. Ільницьким, Л. Куценком, Л. Міщенко, В. Пахаренком, В. Поліщуком, Б. Рубчаком, Т. Салигою, Л. Скориною, Ю. Шерехом тощо. Поетичний світ Івана Киризьюка простежували С. Андрусів, Б. Бойчук, Т. Карабович, Б. Столярчук, І. Трач, В. Яручик та ін. А проте й нині є простір для пошукань на ниві їхньої самобутньої лірики. У своїй статті ми хочемо звернути увагу на характерні риси мови та стилю поезії названих співців.

З думкою про Україну написана збірка лірики Н. Лівницької-Холодної “Сім літер” (1937), співзвучна з творами її посестер і побратимів із кола репрезентантів Празької школи поетів (Ю. Дараган, Ю. Липа, О. Лятуринська, Є. Маланюк, О. Теліга, О. Ольжич, Г. Мазуренко та ін.). У ній авторка епіграфом із Т. Шевченка окреслює ідейну спрямованість книжки: “Нема на світі України, / Немає другого Дніпра” [13, с. 91]. Це чотири цикли патріотичної лірики. Уже в першому з них – із ностальгійною назвою “Mal Du Pays” – пояснюється назва заголовка. Це й прізвище з семи літер “Петлюра” як символ самопожертви в ім'я України. Це й назва самої вітчизни, що має складниками сім звичайних букв, але це ім'я герої несуть по життю, “неначе скарб”. Таке порівняння підсилює неперобутність того значення, яке має Україна для емігранта. Чужина асоціюється з фатальною самотою, “важкою і жорстокою”, відірваністю від найдорожчого, що є у людини. Батьківщина ж уже навіть у згадці про неї надихає, возвеличує, окрилює особу – “і